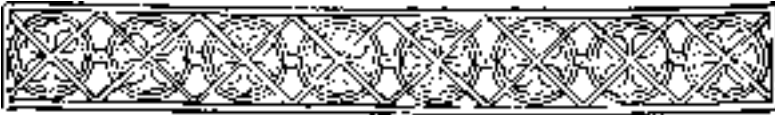

ORTODOXT KYRKOLIV

Utgiven med välsignelse från H.E. Metropolitnen Kyprianos av Oropos och Fili
Årgång 15 Nr 4 2003

Biskop Johannes av Makarioupolis

LEDARE

Vi publicerar nu årets sista tidning och önskar Er läsare en god och välsignad jul i åminnelse av vår Herres Jesus Kristi människoblivande och ett gott nytt år. Nästa år kommer vi som tidigare ut med tre nummer varav det första kommer till ortodox påsk. Gå tills dess gärna in på Internet och se vår hemsida nu med nytt och lättare domännamn: [www.ortodoxakyrkan.se!](http://www.ortodoxakyrkan.se)

FÖRNYELSE AV PRENUMERATION 2003

För medlemmar av församling inom det svenska exarkatet gäller att prenumeration ingår i medlemsavgiften. Medlemsavgiften per år är för närvarande 100 kr per person eller familj.

Prenumeration av Ortodoxt kyrkoliv för icke medlemmar kostar 50 kr per år.

För vår planering ser vi att prenumerationsavgift eller avgift för medlemskap avläggs före 2003-02-01. Om inte avgift är inkommen före detta datum kommer en påminnelse att skickas ut

Ortodoxt kyrkoliv utgives av det svenska exarkatet av den Sanna (gammalkalendariska) Grekisk-ortodoxa kyrkan. Vår kyrka har full kommunion med den Ryska Utlandskyrkan under Metropolit Lavr (Laurus), den Sanna Rumänsk-ortodoxa kyrkan under Metropolit Vlasie, och den Sanna Bulgarisk-ortodoxa kyrkan under Biskop Photii av Triaditza

E-post: ortodoxi@passagen.se

Hemsida: www.ortodoxakyrkan.se

Ansvarig utgivare: Biskop Johannes av Makarioupolis

Redaktion: Fader Anders Åkerström

Redaktionens adress: Bävernsgränd 18B, 753 19 Uppsala, tfn: 018-127726

Pris: Lösnummer 35:-. Medlemskap av församling inom exarkatet innebär att man får Ortodoxt kyrkoliv utan att prenumerera. Om man vill penumerera på tidningen utan att vara medlem av församlingen insättes 50:- på Pg. 489 94 53-7.

Gåvor och medlemskap av Heliga Konstantin och Helena ortodoxa församling insättes på Pg.489 94 53-7.

Gåvor och medlemskap av Gudaföderskans avsomnande - Uppsala grekisk-ortodoxa församling insättes på Pg. 230613-2

Om innebörden av jultidens festdagar

av Fader Anders Åkerström

Tidigare publicerad i Ortodoxt kyrkoliv nr 4 1997, nu utökad och omorganiserad

Kristi födelse

Kristi födelse (jul) och Kristi dop (Theofania) är två fester som är så nära sammanlänkade att de egentligen representerar en odelbar fest. Kyrkoåret innehåller två stora festtillfällen, två ”pöler”: den första är påsk och den andra är jul och Theofania.

Före jul, liksom före påsk, är det en förberedelsetid. Jul föregås av en fasteperiod, i likhet med Stora fastan, som varar i 40 dagar. På söndagarna omedelbart före den 25 december betonas länken mellan det gamla och det nya förbundet. Andra söndagen före jul, förfädernas söndag, ihågkommer Kristi släktingar enligt köttet, före eller under lagen. Söndagen som följer, har ett ännu bredare perspektiv, då den ihågkommer alla rättfärdiga män och kvinnor, som behagat Gud från tidernas begynnelse, från Adam - den första människan - till Josef, *Theotokos* trolovade. Genom att närma sig jul på detta sätt skall det underlätta för den troende att förstå att inkarnationen, Guds människoblivande, inte var

ett abruptt irrationellt ingripande av Gud, utan en kulmen i en lång process som varat från tidens begynnelse.

Julens förfest begynner den 20 december och från och med detta datum handlar texterna direkt om födelsen. På julafton som fått namnet *paramoni* (på grekiska *paramonē* av *paramonein* som betyder att vänta) har gudstjänsterna en speciell form. Timmarna är ovanligt långa och benämns de kejsrerliga eller kungliga timmarna, eftersom den bysantinska kejsaren och hans hov i gamla tider alltid närvarade vid dessa gudstjänster. Timmarna följs sedan av den Stora vespern och den HI. Basilios liturgi. På juldagen firas sedan inte endast Kristi födelse i Betlehem och herdarnas tillbedjan, utan också de tre vise männen ankomst med sina gåvor guld, rökelse och myrra. Texten om de tre vise männen (Matt 11-12, som i västlig rit läses på Trettondagen -6 jan), läses på juldagens morgon i den Ortodoxa kyrkan.

De välkända delarna av julevangeliet, barnet lindat i krubban, oxen och åsnan bredvid och herdarna vaktande flocken om natten, är ingalunda glömda i hymnerna denna dag. Men huvudintresset finns annorstädes: inte i dessa pittoreska detaljer, hur rörande de än må vara, utan snarare i den mystiska föreningen mellan det mänskliga och det gudomliga: ”Ty oss är fött ett litet barn, Han som av evighet är Gud” (festens kontakion). Häri ligger julens yttersta mening. Utan att upphöra att vara vad Han är av evighet - sann Gud - en i Tre-enigheten, blev Han trots det sant och fullt människa, född som ett barn av en mänsklig moder.

Det är om detta tema, under ständigt skiftande former, som de liturgiska texterna återkommer, till kontrasten mellan det gudomliga och mänskliga i den inkarnerade Kristi person. Han som skapade världen ”tar form” som människa. ”Han som håller hela skapelsen i sin hand födes idag av jungfrun” (julaftonen 9:e timmen). Texter likt denna skall tydliggöra för den troende hur förunderligt det var att Gud blev människa. När den troende i anden står bredvid krubban är det inte tillräckligt att se Jesusbarnet liggande bland halmen i krubban, utan den troende måste se mer nämligen Guds son,

”född av Fadern före all tid, ljus av ljus, sann Gud av sann Gud”.

De dagar som kommer efter juldagen kretsar kring de som var Jesusbarnet närmast vid Hans födelse - Hans mor och Hans fosterfar. Annandag jul, 26 december, är *Theotokos* synaxis och söndagen efter jul är tillägnad Josef, den trolovade, samt David från Gamla Testamentet och Jakob, Herrens broder. Men broder förstår den Ortodoxa kyrkan här halvbroder (möjligen ett barn från ett tidigare äktenskap). Ordet ”broder” på grekiska, *adelphos*, kan betyda halvbror, kusin eller annan släkting (se Mark 6:3, Apg1:14 etc.).

Andra händelser knutna till Kristi födelse ihågkommes också. Den 29 december, Menlösa barns dag, ihågkommer vi massakern i Betlehem och alla oskyldiga barn som dog då och den 1 januari ihågkommer vi Herrens omskärelse och helgonet Basileios samt välsignar Vasilopitta (se nedan). Även om julens festperiod avslutas den 31 december, finns feststämningen kvar till Theofanias afton. Dessutom inträder en 10 dagar lång fastefri period efter jul.

Vasilopitta

En av de mest inspirerande traditionerna i den Ortodoxa kyrkan är seden med *Vasilopitta*. Denna sed förenar vår ortodoxa tro med kyrkohistorien. Ordet ”Vasilopitta” är ett sammansatt grekiskt ord (fonetiskt transkriberat) som betyder ”Basileios (söt-) bröd”. Det årliga iakttagandet av seden med *Vasilopitta* kommer ursprungligen från den Helige Basileios festdag, som åminns den 1:a januari och Jesu dop på Theofania den 6:e januari. Under de trehundra första åren åminnes Kristi födelse och Theofania samma dag.

Under 300-talet uppträdde en av de största fäderna i den Ortodoxa kyrkans historia. Hans namn var Basileios och han var biskop av Caesarea i Kappadokien. Han föddes fyra år efter det att det första ekumeniska konciliet hållits i Nicea 325. Helige Basileios var en av de s.k. kappadokiska fäderna (de andra var Gregorios av Nazianzos, hans bästa vän, och hans bror Gregorios av Nyssa). Helige Basileios blev den förste i historien att etablera ett barnhem för föräldralösa

barn. Han grundade också det första kristna sjukhuset. Hans rykte som helig spred sig över hela den bysantinska världen. Hans festdag iakttages alltså den 1:a januari, nyårsdagen, och begynnelsen av Theofania-perioden. Därför kombinerar kyrkan glädjen inför det nya året med julens och Theofanias budskap med hågkomsten av den Helige Basileios' bidrag till kyrkan och mänskligheten i stort genom sedvänjan med *Vasilopitta*. Enligt traditionen bereds ett speciellt sött bröd både i de ortodoxa hemmen och i församlingarna eller klostren med detta namn. Sötsaker ingår i brödet för att symbolisera det eviga livets ljuvhet och glädje. Det symboliserar också förhoppningen om att det nya året skall var fyllt av ljuvhet, frihet, hälsa och glädje för dem som deltar i *Vasilopitta* seden. När *Vasilopitta* bakas låter man ett mynt falla ned i degen. När brödet sedan skärs upp så hamnar myntet sedan i någons bit. Den som får myntet anses få särskild lycka under året som kommer. Många ortodoxt kristna firar *Vasilopitta* i sina hem med sin familj. Familjens överhuvud skär då bitar till alla familjemedlemmar. Eftersom den helige Basileios hade stor omtanke om de fattiga skär man ut en bit för dem, vilket får symbolisera vår omtanke om de som inte har det lika bra som vi.

Vasilopitta firas också i kyrkan med en mycket gripande ceremoni. Efter den Gudomliga liturgin samlas församlingen i församlingssalen för Agape-måltiden. Prästen ikläder sig då *exorazon* och *epitrachelion* och läser ett antal förböner för världens frid och hälsa. Efter gudstjänsten skär prästen ut bitar för Kristus och hans heliga kyrka, för synodens överhuvud och den lokale biskopen, prästerskapet och allt folket. Denna tradition härstammar sannolikt från seden med aftonmåltid i den lokal församlingen. Brödbitarna delas sedan ut till församlingen och prästen tar av sin *epitrachelion*.

Vasilopitta är en glädjerik sed som inte får bli bortglömd bland ortodoxa som lever i västerlandet. Den bör observeras både i hemmen och i församlingen. Ibland sjungs vackra *kalanda* eller sånger under denna ceremoni som anknyter till Kristi kärlek för oss, Hans underbara födelse och den fromme Basileios medlidande, som skänkt

världen så mycket glädje. *Vasilopitta* är därmed ett underbart sätt att börja det nya året på som Gud har givit oss

Herrens dop

I ortodox tradition ihågkommer Theofania Herrens dop i Jordan och inte de tre vise männens ankomst och tillbedjan. Det generella schemat av gudstjänster ser likadant ut som vid jul, med en speciell *paramoni* och läsning av de kejsrerliga eller kungliga timmarna den 5 januari, som är en strikt fastedag. Theofania innehåller förutom detta, till skillnad från julen, en vattenvigning - den Stora vattenvälsignelsen. Detta

görs dessutom två gånger, den 5 januari efter liturgin och den 6 januari vid slutet av morgongudstjänsten, orthros, eller efter liturgin. Det sistnämnda är det vanligaste. Den första välsignelsen hålls i kyrkan och den andra, om det är möjligt, utomhus vid en flod, sjö, hav etc. I länder med kallt klimat borrar man hål i isen och gör en vak. I Grekland beger sig vår Metropolit till Oropos och välsignar vattnet i hamnen. Gudstjänstens kulmen är då korset sänks i vattnet tre

gånger och på så sätt ihågkommer Kristi dop i Jordan, tillika med det dop alla ortodoxt kristna genomgått en gång. Det måste betonas att välsignelsen av vattnet inte träder i kraft genom prästen och de som beder med honom, utan genom Kristus själv, som är den sanne celebranten i denna akt liksom i alla Kyrkans mysterier. Det är Kris-

tus som välsignat vattnet en gång för alla med sitt dop i Jordan och den liturgiska välsignelseceremonin är helt enkelt en förlängning av Kristi ursprungliga handling.

Den huvudsakliga meningen med festen summeras i dess titel ”Theofania” - Guds manifestation. Kristi dop i Jordan är en manifestation av Gud för världen. För det första, därför att vår Herre med detta påbörjar sitt predikande. Och för det andra, därför att vår Herre genom dopet uppenbarar den Heliga Treenigheten. Alla tre personerna manifesterade sig samtidigt: Fadern från höjden intygar Sin Sons gudomlighet, Sonen mottager Faderns vittnesbörd, och Anden sågs i formen av en duva, nedstigande från Fadern vilande på Sonen. Detta summeras i festens troparion: ”O Herre, då Du blev döpt i Jordan, uppenbarades att vi skola tillbedja Treenigheten, ty Faderns stämma vittnade om Dig och kallade dig Sin älskade Son. Och Anden i en duvas skepnad bekräftade detta ords sanning.”

Detta tema ”Guds manifestation” eller ”uppenbarelse” uttrycks särskilt under ljusets symbolik: ”O Kriste, vår Gud, Du som har uppenbarat Dig och upplyst världen” Därför har festen förutom namnet Theofania på grekiska fått namnet *Eortē tōn fōtōn* -Ljusets fest. Kyrkan firar hela världens upplysning genom Kristi ljus. ”Ljus av ljus, Kristus vår Gud har upplyst världen, Gud manifesterad” (Orthros, första sticheron vid Laudes). ”Du har bringat ljus över alla ting genom Din uppenbarelse” (Orthros hypakoi).

Förutom manifestation och illumination har festen ett tredje tema: förnyelse och återskapelse. Kristi dop i Jordan förnyar vår natur, ty det är ett förspel - ett preludium till vårt dop och det förnyar och återskapar, inte bara vår mänskliga natur utan hela den materiella skapelsen.

För att förstå detta med förnyelse är det bra att ställa frågan: Varför blev Kristus döpt? Vi döps därför vi är syndfulla varelser. Vi går ned ”smutsiga” i vattnet och kliver upp ”rena”. Men varför behövde Kristus, som var syndfri, genomgå dopet i Jordan? På detta svarar

de liturgiska texterna på följande sätt: ”Fastän Han såsom Gud icke behöver någon rening, blir Han dock för den fallna människans skull renad i Jordan” (Orthros, första kanon, femte sången). ”Såsom människa renas Han, så att jag må renas” (Completorium 5 jan, kanon, första sången). Alltså, det var inte Kristus som renades i Jordan utan vi. Då Han tog mänskligheten på sig själv vid sitt människoblivande antog vår Herre en representativ roll. Han blev den nye Adam, representerande hela mänskligheten i sin person, precis som den förste Adam representerade mänskligheten i sig själv vid fallet. På korset led och dog Kristus, själv syndfri, för mänsklighetens alla synder. På samma sätt var det alltså vid Hans dop. Själv syndfri blev Han renad ifrån alla människors synder. När Han gick ned i Jordan, såsom den nye Adam, så bar Han alla syndiga människor med sig och där i vattnet rentvådde Han oss och bar sedan var och en av oss upp ur vattnet såsom en ny skapelse, förnyad och försonad.

Genom Johannes dop av Kristus är vårt eget dop redan utfört genom föregripande. Alla firanden av nattvarden, eukaristin, är egentligen ett deltagande i den Enda unika sista Måltiden, och på samma sätt är alla våra individuella dop ett deltagande i Kristi dop. De är medel varigenom ”Jordans nåd” är förlängd, så att var och en av oss individuellt kan tillägna oss den. Som en indikation på det nära sambandet mellan Kristi dop och vårt dop kan nämnas att bönen vid den Stora vattenvälsignelsen på Theofania nästan är identisk med bönen som sägs över dopfunten vid dogudstjänsten.

Men Kristi nedstigande i vattnet har också en annan innebörd. När Kristus steg ned i vattnet, då bar Han inte endast oss med Honor för att rena oss, utan Han renade också vattnets natur. Såsom förfestens troparion kommenterar det: ”Kristus har kommit till Jordan för att helga vattnen.” På så sätt har Theofania också en kosmisk aspekt. I änglaskarornas och människans fall involverades hela skapelsen. All Guds skapelse blev därav förvriden och vanställd, för att använda symboliken i de liturgiska texterna blev vattnen ”drakarnas boningsplats”. Kristus kom till jorden för att förlösa inte endast människan, utan genom människan hela den materiella skapelsen.

Därför då Kristus nedsteg i vattnet föregrep Han inte endast vår återfödelse i dopfunten, utan renade vattnen och förvandlade dem till ett medel för helande och nåd.

Vatten används först och främst som ett nådemedel i dopets Mysterium, men används också som ett medel för helgande i många andra sammanhang. Det är därför den ortodoxt kristne uppmuntras att dricka av vattnet som välsignats vid Theofania och bestänka sig själv med det och ta med vatten hem för att använda regelbundet. Detta är på intet sätt vidskepelse. Varför vi gör så är därför att vi är övertygade om att på grund av Kristi inkarnation, Hans dop och Hans förklaring kan alla materiella ting bli heliga och ”andebärande”. ”I Ditt människoblivande blev jorden helgad, vatten välsignat och himmelen upplyst” (Completorium, den 5 januari, kanon 4:e sången). Detta är därför en del av meningen med Theofania: i den ortodoxt kristnes ögon bör inget vara trivialt eller fel, ty Herrens försonande och förvandlande nåd utsträcker sig till alla ting, trots att det till det yttre verkar föraktligt.

Vid Theofania betonas på samma sätt som vid jul vidare Kristi självförnekelse -kontrasten mellan Hans inre härlighet, vilken Han som Gud aldrig gav upp och Hans fullständiga mänsklighet som människa. Gud av naturen, men i sin självödmjukelse sade han inte nej till att döpas av Johannes: ”Såsom en tjänare böjer Du Ditt huvud under tjänarens händer” (Completorium, 5 januari, kanon 1:a sången). För att ytterligare understryka detta knytes ofta an till Johannes Döparens tvekan: ”Förelöparen var gripen av fruktan och ropade högt sägandes: ’Huru är det möjligt för lampan att upplysa ljuset?’ Huru kan tjänaren sätta sin hand uppå sin Mästare? O Frälsare, som borttager världens synder, helga både mig och vattnet” (ur vattenvälsignelsen). Detta tema utvecklas ytterligare dagen efter Theofania, som ägnas åt Johannes Döparens synaxis.

KYRKONYHETER

Jerusalems patriark avlägger besök
hos vår systerkyrka, den Ryska utlandskyrkan.

Under nunneklostret Maria Magdalenas festdag i Getsemane (Jerusalem) i augusti 2003 avlade Jerusalems patriark ett besök. Under kerubhymnen i den Gudomliga Liturgin anlände Hans Salighet Irineos med följe till klostrets *katholikos* (huvudkyrka). Han möttes som tillbörligt med klockringning. Hans Eminens Ärkebiskop Mark av Tyskland och Storbritannien, under vilkens jurisdiktion den Ryska missionen i det Heliga landet ligger, lämnade då altaret för att hälsa patriarken. Hans Salighet deltog även i processionen efter Liturgin och hans prästerskap fick läsa texter. Efter detta stannade foljet på måltiden efter högtidligheterna och framförde från patriarkatets vägnar lyckönskningar till klostret, den Ryska missionen i Jerusalem och dess biskop. Patriarken lät även hälsa att han med glädje ville komma på festdagen nästa år.

Festdag i Jerusalem

Vår systerkyrka, den Ryska utlandskyrkan avlägger sitt första officiella besök hos sin Moderkyrka, Moskva patriarkatet

Under november 2003 avlade en delegation från den Ryska Utlandskyrkan det första, oss veterligen, officiella besök hos sin moderkyrka, Moskvapatriarkatet, efter en inbjudan från Patriark Alexij, som den ryske presidenten Vladimir Putin vidarebefordrat till biskoparna när han besökte dem i New York i september. Delegationen bestod av Ärkebiskop Mark av Tyskland och Storbritannien, Ärkebiskop Hilarion av Sydney och Ärkebiskop Kyrill av San Francisco och Västra Amerika. Man överräckte en ikon av den Helige Johannes av Shanghai och San Francisco (Maximovitch), som innehöll en relik av helgonet, till Hans Salighet Alexis av Moskva och hela Ryssland. Mötet kännetecknades av stor vänlighet och respekt och man talade om den Ryska kyrkan under 1900-talet och framtiden. Utgången av dessa samtal kan komma att påverka vårt förhållande till den Ryska utlandskyrkan. Som bekant är det den Ryska utlandskyrkan som en gång vigt våra biskopar och vår synod har fullständig gemenskap med dess biskopar under Metropolit Lavr sedan 1994.

Brev från HomO till alla statsbidragsberättigade samfund i Sverige

I januari 2003 skickade HomO (ombudsmannen för diskriminering på grund av sexuell läggning) ett brev till alla 21 samfund i Sverige som får statsbidrag för att få till stånd ett samtal om samfundens inställning till homo- och bisexuella så att de efterlever statens krav på de samfund som mottar statsbidrag. Under sommaren bad så HomO att få komma till Sveriges kristna råd och klargjorde då att han inte var intresserad av att föra ett samtal om *hur* de homosexuellas situation är i kyrkorna utan att hans enda ärende var att få Sveriges regering att *pröva* huruvida den diskriminering av homo- och bisexuella som han menar sig se innebär att vissa samfund inte längre skall ha rätt till statsbidrag. Frågeställningen är intressant. När den nya lagen kom om statligt stöd till vissa trossamfund så är det tydligt att staten inte är intresserad av att ge statsbidrag för trosutövning utan för samhällsnyttan. Man anser att ett trossamfunds mål *kan* stämma överens med statens mål för samhällsgemenskap och att detta kan ske vid t.ex. katastrofer, olyckor och vid uppbrott från hemland. I propositionen 1998/99:124 står att läsa: ”En förutsättning för statsbidrag bör således vara att trossamfundet bidrar till att upprätthålla och stärka samhällets grundläggande värderingar.” Eftersom den svenska staten (och massmedia!) bestämt vad vi som samhällsmedborgare skall tycka om homo- och bisexuell läggning blir det här givetvis ett problem i förutsättningarna för statsbidrag för vissa trossamfund. Tilläggas kan avslutningsvis att staten gav ca 49 miljoner i bidrag till trossamfund 2002. Vissa ortodoxa kyrkor mottog 3,3 miljoner i bidrag. Vår synod med två kyrkor och ett kloster mottog 0 kronor, vilket innebär att vi inte behöver bekymra oss över besök från HomO!

Dop i Grekland

Under ett besök i Grekland vid Kyprianos och Justinas festdag mottog Gunnar Boström, Tyresö (Stockholm) den 12/25 oktober det heliga dopet och upptogs i den Ortodoxa kyrkan. Vid dopet gavs han namnet Theodoros.

Fili vid Theodoros dop

FRÅGOR & SVAR

Fråga: Ibland har jag sett att ni använder namnet ”Gudaföderskans avsomnande” på kapellet i Uppsala. Jag har sett en artikel av Gunnel Vallqvist där hon kallar termen ”Gudaföderska” för oskön. Hon skriver:

”I svensk ortodoxi brukas tyvärr ofta ordet *Gudaföderskan*. Jag hoppas att det snart får försvinna. Dels har det en oskön klang av förlossningsklinik. Dels har genitivformen -a, (som i ”barnaskap”, ”barnamord” etc.) av obruten hävd i svenskan använts utslutande i profana (gudagott, gudaskönt, gudabena-

dad) och framför allt hedniska sammanhang: en gudaföderska är en kvinna som föder gudar, som Hera och många andra storheter i antik mytologi. Att termen kommit in i svensk ortodoxi måste betecknas som ett olycksfall i arbetet: den som införde den måste ha underlåtit att ta reda på gällande språkbruk. Ordet ”Theotokos” betyder givetvis, liksom den latinska liturgiins *Dei Genitrix*, ”hon som har fött Gud”. Men termen går knappast att återge bokstaveligt i moderna språk och har därför ersatts med ord som känns vackra och naturliga. I engelsk ortodox liturgi används antingen *Mother of God* eller *Theotokos*, eventuellt *Lady Theotokos*. På franska förekommer bara *Mère de Dieu*, på tyska är *Muttergottes* den gängse termen. På svenska måste termen i analogi med hävdvunnet katolskt liturgiskt språkbruk bli Guds Moder. Det är ju Marias moderskap, inte främst hennes nedkomst, som är föremål för de troendes böner, hyllning och kärlek.”

Skull ni vilja kommentera detta?

Svar: Frågeställningen om att använda epitetet ”Gudaföderska” om Jesu moder Maria i liturgiska texter har dryftats i många år. När jag först började översätta texter använde jag epitetet som regel när jag skulle översätta det grekiska uttrycket *Theotokos* liksom Fader Christofer Klasson och Tito Coliander gjort i sina pionjäröversättningar. När en av vår synods biskopar, Årkebiskop Chrysostomos av Etna, såg det förklarade han för mig att vi borde följa den praxis som i praktiken alla traditionella ortodoxa kyrkor på engelsk språkig mark gör, nämligen att inte översätta ordet, vilket jag heller inte gjort sedan dess i liturgiska texter. Ett undantag har varit då vi av pastoral skäl valt att använda ”Gudaföderskans avsomnande” om vårt kapell i Uppsala, då vi fruktat att ”Theotokos avsomnande” varit för svårt för icke-ortodoxa.

Ordet *Theotokos* är ett konstruerat ord som kyrkofärderna satte

ihop för att använda som epitet på Jesu moder Maria som en förlängning av kristologin. Epitetet skall uttrycka den sanningen att Jesus var Gud redan i sin moders mage. Ordet är svåröversättbart och det närmaste vi kan komma på svenska är kanske ”Guds-bärerska”, som bör skiljas från ”Gud-bärare” (på grekiska *theoforos*) som är ett epitet på vissa helgon. Det svenska ordet *Gudaföderska* är på grekiska *Theogennētōr* (”den som födde Gud”). Epitetet *Theotokos* är vidare den term som Jesu moder fick av det tredje ekumeniska konciliet i Efesos 431 för att försvara Kyrkan mot Nestorios, som hävdade att Jesu moder endast var *Christotokos* och att hon endast hade kunnat föda den mänskliga naturen, med vilken den gudomliga vid födseln hade förenat sig. Jämför även den s.k. adoptionistiska heresin i fornkyrkan. För att försvara den Ortodoxa kyrkan mot denna heresi kom epitetet *Theotokos* att bli det viktigaste i liturgiska texter. Epitetet Guds Moder, *Mētēr (tou) Theou*, används mycket sällan i vår liturgi. I den Gudomliga liturgin används epitetet vid ett tillfälle, nämligen i hymnen ”Sannerligen är det tillbörligt” (*Axion estin*) och där används också epitetet *Theotokos*. Ordet för *Gudaföderska* används däremot i en normalliturgi ca 17 gånger. Namnet *Guds Moder* används heller inte över ikoner föreställande Jesu moder eller händelser i hennes liv. På den ikon som föreställer hennes avsomnande står det *Koimēsis tēs Theotokou* (Gudaföderskans [Theotokos] avsomnande/insomnande) på grekiska och inte *Koimēsis tou Mētēr (tou) Theou*, (Gudsmoders avsomnande/insomnande). Ett annat vanligt epitet på ikoner föreställande Jesu moder förutom *Gudaföderska* är vidare *Panagia* (”den allraheligaste”), sålunda t.ex. *Panagia Hodegetria*, *Panagia Eleousa* eller *Panagia Glykophilousa*.

Eftersom vi i allt översättningsarbete använder den s.k. konkordansprincipen så översätter vi *Theotokos* med ett svenskt ord t.ex. *Gudaföderskan* (om vi nu översätter det, se ovan) och *Mētēr Theou* med *Guds Moder*. Det vore inkorrekt som översättare att översätta *Theotokos* med *Guds Moder* för det betyder inte det. Dessutom sammanfattar inte epitetet *Guds Moder* det som epitetet *Theotokos* vill uttrycka i det tredje ekumeniska konciliet i Efesos 431. Nestorios erkände uttrycket *Guds Moder* men inte *Theotokos*.

Och som översättare är vår uppgift alltid den att inte slarva med noggrannheten så att vi säger mindre än grundtexten när det gäller teologin.

Angående Gunnel Vallqvists artikel, ledamot av Svenska Akademin, så har jag givetvis läst den och hört argumentet förut, men det får stå för henne. Personligen tycker jag inte ”Gudaföderska” ger en ”oskön klang med doft av en förlossningsklinik” utan tvärt om. Angående hennes argument om att genitivkonstruktioner endast använts i profana sammanhang så är ju detta ord *Gudaföderska* ett bevis på att så inte är fallet. Jag vet översättningar av ortodox liturgi där man använt termen Gudaföderska redan på 50-talet. Ordet *Gudaföderska* har dessutom enligt Svenska Akademiens ordbok använts i det svenska språket sedan 1838 och som ortodoxt liturgiskt epitet sedan 1912. I Svensk Uppslagsbok från 1939 används ordet som översättning av det grekiska ordet *Theotokos*. Vidare använder Fader Christofer Klasson termen i sina översättningar av ortodoxa liturgiska texter från 60-talet, som kanske har betytt mest för svensk ortodoxi de senaste 100 åren. Sedan är argumentet att *Gudaföderska* endast använts i hednisk mytologi fel. Ordet *Theotokos* ”uppfanns” av kyrkofäderna på 300-talet (antagligen av grekiska fäder i Egypten) och grekisk mytologi använder inte alls epitetet (t.ex. som epitet om gudamodern Hera). Vidare tycker jag inte att epitetet ”Gudsföderska”, som t.ex. Wolmar Holmström i Ortodox Tidning börjat använda (säkert under inflytande av kritik från Gunnel Vallqvist och möjligen Per Beskow) är så vackert. Det låter knappast högtidligt, även om att det går att belägga denna konstruktion så tidigt som i Karl IX:s katekes från år 1604 (där det står ”Gudzfödarinna”). Ett argument som Gunnel Vallqvist inte påpekar är problematiken med att konstruktionen ”Guda-” språkligt sätt är ett genitiv pluralis. Ordet ”gudabilder” betyder t.ex. bilder på gudar och ”gudamoder”, moder till Gudar. Dock uppfattas nog inte länge pluralis aspekten i ordet *Gudaföderska*, så det torde inte behöva bekymra oss, jämför t.ex. konstruktionen ”gatukorsning” (dvs. gators korsning). Av samma anledning har jag i översättningar använt ordet ”gudabärande fäder” om vissa helgon trots att grekiskan inte har en genitivkonstruktion

och att ordet språklig sätt kan tolkas som ”bärare av gudar”. Problemet är det att man måste använda en bindevokal för att ordet skall fungera rent stilistiskt (istället för ”gudbärande”). Detta kan tyvärr uppfattas som ett genitiv fast min mening inte är att uttrycka det. Att använda bindevokal är dock normalt i det svenska språket när det gäller två sammansatta ord, se t.ex. ordet ”kyrkoton”, vi säger knappast ”kyrkton”. Samma argument kan också användas om ”Gudaföderska”, konstruktionen ”Gudföderska” skulle knappast fungera.

Dessutom bör vi kommentera att Gunnel Vallqvist är romersk-katolik och att man i den kyrkan sällan använder epitetet ”Gudaföderska”, utan oftare talar om ”Guds Moder” eller ”Vår Fru”. De latinska översättarna översatte *Theotokos* med *Dei Genitrix*. Ordet ”genitrix” (med ett ”e”) användes i antiken om t.ex. guden Venus och Julius Caesars historieskrivare hyllade henne som Romarrikets *stammomoder* (på latin *genitrix*). Detta epitet kom alltså de latinska fäderna att översätta *Theotokos* med. På grund av latinsk fromhet kom dock epitetet *Mater Dei*, som betyder ”Guds Moder”, bli vanligare. En from katolik använder epitetet dagligen i bönen *Ave Maria* som avslutas med *Mater Dei, ora pro nobis*, dvs. Guds Moder bed för oss. Kanske beror det på det frekventa användandet av *Mater Dei* som gjort att man även kommit att översätta *Dei Genitrix* idiomatiskt som ”Guds Moder” och inte skiljt på de båda uttrycken, vilket alltså latinet gör. I vissa sena latinska texter förekommer ett tredje epitet *Deipara* som betyder ungefär ”hon som ger födelse åt Gud”. När det gäller andra översättningar av de grekiska epiteterna rörande Jesu moder är det värt att notera att även kyrkoslaviskan noggrant följer konkordansprincipen och skiljer mellan ”Gudaföderska” på kyrkoslaviska *Bogoroditsa* och ”Guds Moder” på kyrkoslaviska *Bogomater* eller den senare formen *Bozjija Mat'er*. Vidare används ordet ”Guds Moder”, liksom i grekiskan, mycket sällan i liturgiska texter.

Fader Anders Åkerström

Fråga: Jag är nyfiken! Vår biskop Johannes är biskop över Makarioupolis, var ligger det?

Svar: Den Ortodoxa kyrkan har som sed att när man utser en hjälpbiskop till en stiftsbiskop så förlänas han ett säte på ett idag inte existerande stift. Detta kallas att man är *titulärbiskop* eller *suffraganbiskop*. Biskop Johannes är alltså *titulärbiskop* av Makaroupolis. Detta säte nämns som det första biskopssätet på Lesbos i två dokument från patriarkatet av Konstantinopel på slutet av 1700-talet och början på 1800-talet. I det första dokumentet berättas det att Metropolitens Dionysios i Mithymna inte ansåg sig kunna räcka till utan begärde att få en hjälpbiskop Nikiforos. I ett dokument från februari 1799 fattade biskopssynoden beslut att han skulle få en titulärbiskop enligt begäran med sätet Makarioupolis. I ett annat dokument från 3 april 1824 tilläts en Kallinikos i Mytelene att bli titulärbiskop av Makarioupolis. I dessa dokument framgår det att Makarioupolis varit Lesbos första biskopssäte men att det flyttats till huvudorten Mytelene. Vidare finns ett tredje dokument i ett kloster i Mitifari daterat den 5 september 1831 som är en ekonomisk redovisning av biskopssätet. Trots dessa dokument har det inte gått att binda namnet till någon geografisk plats på Lesbos. Ofta har sätet nämnts i samband med namnet Makaras som förekommer i grekisk mytologi. Solguden Helios och Rhodos hade sju söner. En av dem, Makaras, flydde till Lesbos och kallade ön Makaria ("lycksalighetens ö"). Under hans tid som regent på ön byggdes fem städer: Mytelene, Issa, Antissa, Mithymna och Avrissi, som var namnen på hans fem döttrar. En man som hette Lapithes begav sig efter en uppmaning från oraklet till ön och äktade en av Makaras döttrar Methymna och de fick en son tillsammans som hette Lesbos (därav öns namn). Problemet med kopplingen Makarioupolis och denne mytologiska Makaras är att om en plats eller stad (på grekiska *polis*) vore uppkallad efter honom skulle namnet ha blivit Makarapolis. Istället är staden eller platsen uppkallad efter någon som hette Makarios. Men vem denne var eller var platsen låg geografiskt är alltså höljt i dunkel.

Festdag i Heliga Kyprianos och Justina kloster,
Fili (Grekland) oktober 2003

Festdag i Uppsala 2003